

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA İDEOLOJİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Enescan LORCİ¹

Öz

Bu çalışmanın temel amacı Mao Zedong döneminden Xi Jinping dönemine kadar Marksist-Leninist ideolojinin Çin dış politikası üzerinde oynamış olduğu rolü analiz etmektir. Bu amaca ulaşmak için çalışmada araştırma yöntemi olarak başlıca ikincil veri analizi yönteminden faydalanmıştır. Yazarın analizi neticesinde bu çalışmanın sonucu göstermektedir ki; Mao sonrası dönemde Deng Xiaoping 'ten başlayarak ~~günümüz~~ Çin Halk Cumhuriyeti devlet başkanı Xi Jinping dönemine kadar ideoloji Çin dış politikasındaki önemli konumunu devam ettirmiştir. Buna ek olarak bu çalışmadan çıkarılabilecek bir diğer önemli sonuç ise Marksist-Leninist ideolojinin Çin dış politikasında oynadığı rolün analiz edilmesi Xi Jinping liderliğinde Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki uygulamaları, Doğu Çin Denizi'ndeki Diaoyu/Senkaku adaları krizi, Çin'in Tayvan (Çin Cumhuriyeti) üzerindeki egemenlik iddiaları ve küresel anlamda birçok konuda ABD ile giriştiği rekabet gibi konularda araştırmacılara Çin'in bir sonraki hamlesinin ne olacağını tahmin etme konusunda yardımcı olabileceğidir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Dış politika, İdeoloji

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF IDEOLOGY IN CHINESE FOREIGN POLICY: FROM PAST TO PRESENT

Abstract

The principal aim of this study is to scrutinize the impact of Marxist-Leninist ideology on China's foreign policy from the Mao Zedong era to the present Xi Jinping era. The author primarily utilized the secondary data analysis approach to conduct this investigation. The findings of this study reveal that the role of ideology has persisted as a significant factor in China's foreign policy from the post-Mao period, commencing from Deng Xiaoping's reign to the current presidency of Xi Jinping. Furthermore, this study underscores that examining the role of Marxist-Leninist ideology in China's foreign policy can aid researchers in predicting China's next moves on critical issues such as China's assertive behavior in the South China Sea under Xi Jinping's leadership, the Diaoyu/Senkaku islands dispute in the East China Sea, the PRC's sovereignty claims over Taiwan, and its rivalry with the United States on multiple global issues.

Keywords: China, Foreign policy, Ideology

¹ Arş. Gör., ulusal Sun Yat-Sen Üniversitesi, enescanlorci@g-mail.nsysu.edu.tw, ORCID: 0000-0003-0111-6331

Başvuru Tarihi (Received): 01.08.2024 **Kabul Tarihi** (Accepted): 14.01.2025

Giriş

Devlet adamlarının fikirleri dış politikaya yön verme konusunda tarihin her döneminde önemli rol oynamıştır. Levine (1995, s. 33)'e göre ulusal veya uluslararası politik çevrenin devlet yöneticilerini dış politikayla alakalı karar alma noktasında köşeye sıkıştırıp belli başlı kararları almaya mecbur bıraktığı durumlar nadirdir. Şüphesiz bu durum ulusal ve uluslararası jeopolitik çevrenin devletlerin dış politikası üzerinde hiçbir etkisi olmadığı anlamını taşımamaktadır. Aksine jeopolitik faktörler dış politikanın oluşumuna yön veren siyasal gerçekliği temsil etmesi bakımından büyük önem arz etmektedirler (Garver, 1991). Fakat bu siyasi gerçekliğin devletin dış politikasını nasıl şekillendireceği bu gerçekliğin kendisinden daha çok devlet yöneticilerinin bu gerçekliği nasıl algıladığı, anlamlandığı ve yorumladığıyla alakalıdır (Levine, 1995, s. 33).

Devlet yöneticilerinin devletin jeopolitik çevresini oluşturan siyasal gerçekliği algılama, anlamlandırma ve yorumlama konusunda referans aldıkları fikirlerin birçoğu kaynağını devleti oluşturan ve yöneticilerinde bağlı olduğu ideolojiden almaktadır (Suresh, 2022, s. 149). Bu sebeple devletleri oluşturan ve yöneticilerin dünyayı algılamasında rehber olan ideolojiler dış politika çalışmalarında dikkate alınması gereken ehemmiyeti yüksek faktörlerdir.

Guo (2012) ideolojiyi sosyal hayatta anlamların ve değerlerin üretim süreci, belirli bir sosyal grup veya sınıfa özgü baskın karakteristik ve egemen grubun siyasal gücünü meşrulaştırmasına yardımcı olan fikirler sistemi olarak tanımlamaktadır. İdeolojinin bir diğer yaygın tanımı ise sosyal gerçekliğin doğasını açıklamaya yardımcı olan ve belirli siyasal değerler elde etmek için bu siyasal gerçekliği değiştirme konusunda eylem planı sunan sistemik fikirler bütünüdür (Yang, 2014). Levine (1995, s. 38)'e göre ideoloji her ne kadar bütün devletlerin yöneticilerinin ulusal veya uluslararası politik çevreyi algılamasında, anlamlandırmasında ve dış politika yapma sürecinde etkin rol oynasa da bu durum sosyalist devletlerin dış politika davranışlarında daha net şekilde anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın temel amacı Mao Zedong döneminden günümüze kadar geçen süreçte ideolojinin Çin dış politika kararlarının yapımı üzerindeki etkisini analiz etmektir. Şüphesiz, ideoloji devletlerin dış politika davranışlarını açıklama konusunda tek faktör değildir. Örneğin Kim (1981)'e göre Çin dış politikası üzerine çalışan Batılı bilim adamları Çinli liderlerin dış politika kararlarını ulusal çıkar kavramı üzerinden açıklama eğilimindedirler. Bu Batılı akademisyenler ideolojiyi Çinli devlet adamlarının fikirlerine yön veren temel bir faktör olarak değil, alınan kararların rasyonelleştirilmesi için kullanılan bir kavram olarak görmektedirler. Kim (1981)'e göre bu şekilde bir yaklaşım çok doğru değildir çünkü ulusal çıkar kavramı kendi başına iddialı ve belirsiz bir kavramdır, ancak ideolojinin bir fonksiyonu olarak ele alındığı zaman bir anlam ifade etmektedir.

Ekonomik ve politik kaygılar, bürokrasinin hükümet politikaları üzerindeki etkisi ve hükümet içerisindeki farklı çıkar gruplarının hükümet kararlarını kendi ihtiyaçları çerçevesinde Yönlendirebilme ihtimalleri gibi faktörler sebebiyle ulusal çıkar kavramına operasyonel ve değişmez bir anlam vermek zordur. Bu sebeple Kim (1981)'e göre ulusal çıkar kavramı objektif bir gerçeklik değil devlet yöneticilerinin değişen ekonomik, siyasal ve sosyal şartlara bağlı olarak değişen algılarının bir ürünüdür. Bu bağlamda, karar alıcıların bilişsel çerçeveleri büyük oranda bağlı oldukları inanç sisteminden kaynaklandığı için ideoloji ve ulusal çıkar kavramları arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Ulusal çıkarların belirlenmesinde karar verme konusunda yöneticilerin fikirlerini şekillendiren ideolojinin payı büyüktür.

Levine (1995, s. 42)'e göre Çin dış politikasını daha iyi anlama konusunda ideoloji iyi bir rehber olmasına rağmen özellikle Mao'dan sonra ideolojinin Çin dış politikası üzerindeki rolünü inceleyen akademik çalışma sayısı azdır. Şüphesiz bunun temel sebebi Mao'nun ölümünden sonra 1978'de de *facto* devletin başına geçen Deng Xiaoping döneminde başlayan Reform ve Açılım politikalarıdır. Birçok sosyal bilimci bu reform ve açılım politikalarını Çin'in resmî ideolojisi olan

Marksizm- Leninizm'den uzaklaşması ve daha pragmatik bir dış politika benimsemeye başlaması olarak yorumlamıştır. Fakat Levine (1995) bu görüşe katılmamaktadır, ona göre Çin Halk Cumhuriyeti'nin resmî ideolojisi olan Marksizm- Leninizm Mao'nun ölümünden sonra Çin dış politika kararları üzerindeki önemini kaybetmemiş bunun aksine değişen Jeopolitik gerçekliklere karşı daha etkin politikalar üretebilmek için özünü oluşturan sosyalist değerlere bağlı kalarak değişime uğramıştır. Boer (2017, s. 64)'e göre Çin'in benimsediği Marksist-Leninist ideolojinin en göze çarpan özelliği statik, dogmatik olmayışı bunun aksine Çinli yöneticilere siyasi manevra kabiliyeti verecek düzeyde esnek ve pragmatik oluşudur.

Bu bağlamda Marksist-Leninist ideoloji Çin'in ulusal ve uluslararası politikalarına ve ihtiyaçlarına bağlı olarak Mao Zedong döneminden günümüz Xi Jinping dönemine kadar sürekli reformülasyon ve yeniden yorumlama süreci geçirerek farklı devlet politikalarıyla Çinli liderlere rehberlik etmeyi sürdürmüştür. Örneğin Mao döneminde Çin dış politikasına rehberlik eden Marksist-Leninist ideoloji Mao Zedong Düşüncesi olarak politikalaştırılmışken, Deng Xiaoping döneminde gerçekleşen açılım ve reformlarla Deng Xiaoping Teorisi veya daha yaygın bilinen adıyla "Çin'e Özgü Sosyalizm" politikası şeklinde Çin dış politikasına yön vermiştir. 1993 yılında Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanlığı ve Çin Komünist Partisi Genel Sekreterliğine (1984) gelen Jiang Zemin, Deng döneminde başlatılan reformları devam ettirmenin ve Çin'e özgü sosyalizm politikasının uygulayıcısı olmanın yanı sıra temelinde sosyalist ideoloji olan "Three Represents " (Üç Önemli Temsil) kavramını Çin siyasetine kazandırmıştır. Jiang Zemin'den sonra göreve gelen Hu Jintao döneminde öne çıkan, devletin hem ulusal hem de uluslararası politikalarına yön veren ve Marksist-Leninist ideolojiyle yakından alakalı politikalar ise Scientific Outlook on Development (Kalkınmaya Bilimsel Bakış) ve Harmonious Society (Uyumlu Toplum) olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak, günümüz Xi Jinping yönetiminde alınan dış politika kararlarında da ideolojinin rehberliği açıkça görülmektedir. Örneğin Xi Jinping'in Çin Komünist Partisi Genel Sekreteri seçildiği Kasım 2012'de gerçekleşen Çin Komünist Partisi 18. Ulusal Kongresi'nde vurgulanan Çin Rüyası (Chinese Dream) daha sonraki süreçte 2017 yılında yapılan 19. Çin Komünist Parti Kongresi'nde parti anayasasına eklenen ve Ekim 2022'deki 20. Kongrede bir kez daha vurgulanan çok daha sistematik ve iddialı bir eylem planı olan "Yeni Dönemde Çin'e Özgü Sosyalizm üzerinde Xi Düşüncesi" (Xi Jinping Thought on Socialism with Chinese Characteristics For a New Era) politikaları Xi döneminde gerek ulusal gerekse dış politika kararları üzerinde ideolojinin oynadığı etkin role işaret etmektedir.

Şüphesiz Deng Xiaoping döneminden günümüz Xi Jinping dönemine kadar uygulanan bu farklı politikaların en göze çarpan benzer özellikleri temellerinde sosyalist değerlere bağlı kalmak ve kendilerinden önceki politikaları yok saymak, tamamen değiştirmek yerine özünde bu politikalara bağlı kalıp reform ve reformülasyon yoluyla dönemin ulusal ve dış politika ihtiyaçlarına göre güncel bir yol haritası çizmeleridir. Uygulanan bu yöntem devlet politikalarında sürekliliğin sağlanmasına olanak sağladığı gibi Çin Komünist Partisi'nin ülke yönetimindeki salt hakimiyetinin en temel kaynağı olan sosyalizmin de istikrarlı bir şekilde Çinli devlet adamlarına rehberliğini sürdürmesinin önünü açmıştır.

Bu bağlamda, çalışmanın ilk bölümünde Marksist-Leninist ideolojinin Mao'nun ölümünden sonra geçirdiği reform ve reformülasyon sürecinin daha iyi anlaşılması için öncelikli olarak temel hatlarıyla Marksist-Leninist ideolojiyi ve Mao Zedong Düşüncesinin dış politikada oynadığı rolü açıklayacaktır. Daha sonra, ikinci bölümde ise yazar, Mao sonrası ideolojinin Çin dış politikasına etkisini Deng Xiaoping döneminden Xi Jinping dönemine kadar yukarıda bahsedilen spesifik politikalar üzerinden açıklayacaktır. Son olarak yazar, Mart 2013 yılında Çin devlet başkanlığına gelen ve günümüze kadar bu görevi sürdüren, Çin'in dünya siyasetinde önemli bir oyuncu olmasında hem ulusal hem de dış politikada uyguladığı politikalarla çok büyük bir pay sahibi olan Xi Jinping dönemi dış politikasının ideolojik temelleri konusu üzerinde özellikle duracaktır. Yazara göre Xi Jinping dönemi dış politikasındaki ideolojik motivasyonları anlamak ve analiz

etmek gelecekte Çin'in ne tür politikalar benimseyeceği tahmin edilmesi zor olan küresel ölçekte ABD ile olan rekabet, Tayvan sorunu, Doğu ve Güney Çin Deniz'indeki anlaşmazlıkları gibi konularda Çin'in politikalarını öngörme konusunda yardımcı olabilir.

1. Marksist-Leninist ideoloji ve Mao Zedong Düşüncesi

Marksist-Leninist ideoloji Karl Marks ve Vladimir Lenin'in fikirlerinin birleşimiyle oluşturulmuş siyasi bir ideolojidir (Liu, 1972). Marksist-Leninist ideoloji gerçek eşitlik ve adalete ulaşmanın tek yolu olarak sosyalist devrimi görmekte ve proletarya hakimiyeti altında sosyalist devletlerin kurulmasını savunmaktadır. Marksist-Leninist ideoloji toplumu temel olarak yönetici sınıfının güçlerini ve zenginliklerini korumak ve devam ettirmek için kullandığı, üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmayan işçi sınıfı ve bu işçi sınıfının emeğini onların üretim araçlarına ulaşımını kontrol etme yoluyla elinde bulunduran kapitalist yönetici sınıf olarak ikiye ayırmaktadır (Liu, 1972).

Karl Marks'a göre toplumların savaşmasında, yok olmasında ve yeni toplumların inşasında etkili olan en temel faktör sınıflar arasında var olan bu mücadeledir. Marks, ancak sınıfların olmadığı bir toplumda gerçek manada eşitlik ve adaletin dolayısıyla da barış ve huzurun mümkün olabileceğini savunmuştur (Choi, 2011). Bu sebeple Marks, sınıfsız bir toplumun oluşturulabilmesi için proletaryanın üretim araçlarının kontrolünü kapitalist yönetici sınıfın hakimiyetinden kurtarmasının ve bu üretim araçlarına topluca sahip olmanın önemi üzerinde durmaktadır.

Leninizm ise Marksizm fikirleri üzerine inşa edilmiş, sosyalist devrime ve yönetişime daha pratik bir yaklaşım getirmeyi amaçlayan bakış açısidir. Leninizm, 1917 yılındaki Bolşevik Devrimi'nde ve Sovyetler Birliği'nin kurulmasında merkezi rol oynayan Rus devrimci lider Vladimir Lenin'in öğretileri, Marksizm'e katkıları olarak bilinmektedir (Choi, 2011). Leninizm'in özünde devrimci mücadeleye önderlik etmek ve sosyalist bir devlet kurmak için proletaryanın başı çektiği örgütlenmiş, merkezi bir partinin kurulmasına olan inanç vardır. Lenin'e göre örgütlenmemiş işçi sınıfının tek başına devrimi zafere götürmesi mümkün değildir (Kane, 2004). Lenin, Marks'tan farklı olarak devrim sürecinde şiddete başvurmanın kaçınılmaz olduğunu savunduğu için profesyonel devrimcilerden oluşan öncü bir partinin liderliğini çok önemsemiştir.

Bu bağlamda Marksizm, daha sonra Lenin'in katkılarıyla ortaya çıkan Leninizm ve bu iki teorisinin birleşimi olan Marksist-Leninist ideolojisi birçok ülkedeki sosyalist devrimlerde gerek yol gösterici gerekse motivasyon kaynağı olarak etkisini sürdürmüştür. Örneğin, Çin'deki sosyalist devrim ve daha sonrasında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Mao Zedong kitlesel seferberliği, sınıf mücadelesini ve devrimde proletaryanın oynaması gereken etkin rolü vurgulayarak Marksist-Leninist ideolojiyi Çin için uygulamıştır.

Mao Zedong önderliğinde Çin, Marksist-Leninist ideolojiyi geliştirerek sürekli sınıf mücadelesinin gerekliliği, proletarya sınıfının devrimde itici bir güç olarak oynadığı etkin rolün üzerinde durmuştur (Kim, 1981). Dahası Mao, eşit ve adil bir toplumun inşası için gerekli olduğuna inandığı, baskın kültürün ortadan kaldırılması amacını taşıyan Kültürel Devrim'i² yine ilhamını Marksist-Leninist ideolojiden alarak hayata geçirmiştir (Klimeš ve Marinelli, 2018).

² Çin Kültür Devrimi, 1966-1976 yılları arasında Mao Zedong'un önderliğinde gerçekleşen bir siyasi harekettir. Kültür Devrimi'nin ana amacı, Mao Zedong'un Komünist Parti ve Çin toplumunda kendi ideolojisini yeniden tesis etmek olmuştur. Mao, parti içinde kapitalist eğilimlerin güçlendiğini düşünmekteydi ve bu eğilimleri ortadan kaldırmak istiyordu. Ayrıca, Çin'in genç kuşaklarını devrimci değerlerle eğitmek, parti içindeki muhalifleri temizlemek ve toplumun her kesiminde Maoist düşüncüyü hâkim kılmak hedefleniyordu. Bu doğrultuda, kültürel, eğitimsel ve politik alanlarda köklü değişiklikler yapılmış; eski gelenekler, kültürel miras ve dinî inançlar hedef alınmış ve "dört eski" (eski fikirler, eski kültür, eski gelenekler, eski alışkanlıklar) yok edilmek istenmiştir.

Dış politika açısından Marksist-Leninist ideoloji antiemperyalist ve antikapitalist mücadelenin gerekliliğini vurgulamanın yanında küresel anlamda bir sosyalist sistemin kurulabilmesi için sosyalist devletleri ve devrimci hareketleri ittifaklar kurmaya teşvik etmektedir. Bu bağlamda, Mao Zedong dönemi Çin dış politikası yüksek ölçüde Marksist-Leninist ideolojiden etkilenmiştir (Brown ve Bērziņa-Čerenkova, 2018). Mao, Çin devrimini emperyalizme ve kapitalizme karşı verilen küresel mücadelenin bir parçası olarak görmüş ve Çin'in sosyalist devrimi gerçekleştirmeye çalışan diğer ülkelere destek verme sorumluluğunun olduğuna inanmış ve dış politika uygulamalarına bu kaygıyla yön vermiştir. Örneğin, Çin'in 1955 yılında Asya ve Afrika'da yeni kurulan bağımsız devletlerle birlikte "üçüncü dünya ülkeleri arasında iş birliği ve dayanışma inşa etmek" amacıyla düzenlenen Bandung Konferansı'na katılması, Sovyetler Birliği, Kuzey Kore gibi devletlerle diplomatik ilişkiler kurması ve Asya, Afrika, Latin Amerika'daki devrimci hareketlere siyasi ve ekonomik destek vermesi Mao dönemi Çin dış politikasındaki ideolojik kaygılara verilebilecek güzel örneklerdendir (Klimeš ve Marinelli, 2018).

Bu –genel çerçevenin ötesinde Mao dönemi Çin dış politika kararlarında Marksist-Leninist ideolojinin oynadığı etkin rolü ve Çin'in Mao döneminde zaman içerisinde değişen ittifak kararlarının arkasındaki ideoloji temelli mantığı anlamak için bu dönemde hem Çin Komünist Partisi'ne hem de Çin Halk Cumhuriyeti'ne rehberlik eden Maocu Düşünce kavramını anlamak ve analiz etmek gerekmektedir.

Maocu Düşünce, Batılı sosyal bilimciler tarafından sıklıkla Maoizm şeklinde kullanılsa da Çinli akademisyenler bu söylemden bilinçli olarak kaçınarak Maocu Düşünce kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir (Yang, 2014). Guo (2012, s. 104), Çinli akademisyenlerin bu konudaki hassasiyetine şu şekilde açıklık getirmektedir; düşünce(thought) siyasal ideolojiyi temsil ederken -izm ise evrensel gerçeklik olarak da algılanabilecek saf ideolojiyi temsil etmektedir. Bu bağlamda Çinli akademisyenlerin, Batılıların aksine özellikle Maocu Düşünce (Mao Thought) terimini kullanmalarının nedeni Mao öğretilerinin evrensel gerçekliği oluşturan Marksist-Leninist ideolojisinin pratik uygulaması olduğuna inanmalarından kaynaklanmaktadır (Guo, 2012, s. 106). Bir diğer ifadeyle Maocu Düşünce, Marksizm-Leninizm'in Çin'in kendi tecrübesine dayalı Çin sosyalist devrimine ve devlet inşasına uygulanan pratik biçimidir. Maocu Düşünce bu yönüyle ele alındığında iki temel özellik göze çarpmaktadır:

Maocu Düşünce'nin evrensel gerçek olarak görülen Marksist-Leninist ideolojiye bağlılığı,

Maocu Düşünce'nin bu evrensel gerçekliği Çin sosyalist devrimi ve devlet inşası için kullanılmaya uygun pratik uygulamalara dönüştürmesi (Guo, 2012, s. 106).

Guo'ya (2012, s. 106) göre Mao sonrası dönemde gerek yerel gerekse dış politika kararlarında Marksist-Leninist ideolojinin değişen rolünü ve dönemin ihtiyaçlarına göre yeniden yorumlanarak reformülasyon geçirmesini bütünüyle anlayabilmek için düşünce(thought) ve -izm arasındaki bu ilişkiyi kavramak önemlidir.

Maocu Düşünce'nin temelinde 1937 ve 1938 yıllarında Mao Zedong tarafından kaleme alınan Çelişki Üzerine (On Contradiction) ve Pratik Üzerine (On Practice) başlıklı iki önemli yazı bulunmaktadır (Chih-yu Shih, 1991). Çelişki Üzerine başlıklı yazısında Mao, genel itibarıyla çelişki teorisini (Contradiction theory) açıklamakta ve bu teorinin doğadaki, toplumdaki ve insan düşüncesindeki şeylerin sürekli olarak gelişmesinde ve değişmesinde nasıl etkili olduğunu anlatmaktadır (Chih-yu Shih, 1991). Mao'ya göre çelişki teorisi gelişimin evrensel bir yasası olmanın yanında dünya üzerindeki tüm değişim süreçlerinin arkasındaki itici gücü de temsil etmektedir.

Mao'nun düşüncelerinde ve dolayısıyla Çin dış politika kararlarında en etkili olan çelişki teorisi aslında kaynağını Karl Marks'ın Diyalektik Tarih Anlayışı (Dialectic Understanding of History) söyleminden almaktadır (Boer, 2017, s. 68). Karl Marks'ın diyalektik tarih anlayışına göre dünya

üzerindeki bütün materyal gerçeklikler (tez-thesis) zaman içerisinde kendi karşıtlarını (antitez-antithesis) oluştururlar. Bu tez ve antitez arasındaki karşıtlık veya diğer bir ifadeyle çelişki en tepe noktaya ulaşınca bu çelişki birleşim sentezinin(synthesis) oluşumuyla çözülür (Boer, 2017, s. 68). Bu birleşim sentezinin oluşması Marks’a göre kesin olarak şiddete başvurmayı gerektirmezken Lenin’e göre şiddet kaçınılmazdır. Sonuç olarak Marks diyalektik tarih anlayışı olarak bilinen bu sürecin sınıf mücadelesinin bir sonucu olarak tarihin her döneminde var olduğunu ve geçmişte yaşanan bütün gelişmeleri açıklamaya yaradığını iddia etmektedir (Boer, 2017, s. 71). Marks’a göre bu süreç sınıf mücadelesinin bir sonucu olarak sosyalist devrim gerçekleşip sınıfsız bir toplum kurulana kadar devam edecek bir süreçtir. Örneğin, kapitalist ekonomik sistem doğası gereği birçok üreticinin rekabetine dayalı bir ekonomik sistemdir. Fakat kapitalist ekonomilerin ilk gelişmeye başladığı dönemlerden sonra bazı güçlü üreticiler birtakım ürünlerin üretimi konusunda tekelleri gücü ele geçirmesi ve rekabeti bozmasıyla kapitalist devletler (tez) ve tekelleri kapitalist devletler (anti-tez) arasında bir çelişki meydana gelmiş ve bu çelişki sosyalist toplumların oluşumuyla (birleşim sentezi) çözülmeye çalışılmıştır (Boer, 2017, s. 71).

Gerek Mao döneminde gerekse Mao’dan sonraki dönemde Çin dış politikasıyla alakalı yapılan akademik çalışmalarda Çin dış politikasındaki keskin ittifak manevralarına sıkça yer verilip, dünyanın bugünün düşmanı olması şeklindeki dramatik ve değişken politikalar Çin dış politikasında ideolojinin etkisinin azaldığı fikrini desteklemek için bir takım sosyal bilimciler tarafından kullanılmıştır (Tsang ve Cheung, 2022). Bu sosyal bilimcilere göre, ideolojiye dayalı dış politika pragmatik ve değişken değil aksine dogmatik ve sürekli olmalıdır. Fakat Guo’ya (2012, s. 113) göre sanılanın aksine Çin dış politikasına esnek manevra kabiliyeti veren, liderlerin pragmatik dış politika kararı almasına olanak sağlayan şey ideolojinin bizzat kendisidir. Bu bölümün başında açıklanan düşünce(thought) ve -izm arasındaki fark ve Çinli akademisyenlerin düşünce kavramını kullanmalarındaki ısrarları tam olarak bu konuyla alakalıdır. Çinli liderler salt bir biçimde Marksist-Leninist ideolojiyle dış politika yapmak yerine temelde bu ideolojiye bağlı, Çin’in ihtiyaçlarına göre pratik uygulamalar geliştirmişlerdir. İşte, Mao dönemi Çin dış politikasında, daha özel ifadeyle diğer devletlerin dost/düşman, geçici dost/geçici düşman gibi sınıflandırılmasında ve zaman zaman bu sınıflandırmalarda çok keskin değişiklikler yapılmasında bu pratik uygulamaların Mao dönemindeki örneği olan Maocu Düşünce dahası Mao’nun çelişki teorisi vardır.

Mao’ya göre her toplumsal süreçte birden çok çelişki vardır fakat bunlardan sadece bir tanesi temel çelişki (Primary Contradiction) diğerleri ise ikincil çelişkilerdir (Secondary Contradictions) (Boer, 2017). Mao, yöneticilerin temel çelişkiyi belirlemesini, analiz etmesini ve çözümlemesini devletin iç ve dış politikasını etkileyen en önemli unsur olarak görmüştür. Mao’nun yöneticilerin temel çelişkiyi belirmesi ve bu anlamda politikalar üretmesine verdiği önem 1937 yılındaki Japon işgaline karşı iç savaşı bir köşeye bırakıp Çin Milliyetçi Partisi olarak da bilinen Kuomintang yönetimiyle geçici bir ittifak yaparak “Birlik Cephesinin” (United Front) kurulmasına ön ayak etmesinden açıkça anlaşılmaktadır(J.D Armstrong, 1997). Mao’ya göre 1937 yılındaki Japon işgali hemen aksiyon alınması gereken temel çelişkiydi dolayısıyla o an için Çin Komünist Partisi ve Kuomintang arasında devam eden iç savaş ikincil çelişki olarak görülmüş ve temel çelişkinin çözümlenmesi adına Kuomintang ile geçici bir ittifak kurulmuştur. Nitekim bu ittifak sayesinde de İkinci Çin-Japon savaşı veya diğer adıyla Direniş Savaşı (War of Resistance) Çin lehine sonuçlanmış, Japonlar geri püskürtülmüştür. Buradan da görüldüğü gibi çelişki teorisi ve Mao’nun çelişkileri temel ve ikincil olarak sınıflandırması Çinli liderlere zaman zaman ideolojik olarak tam anlamıyla zıt oldukları güçlerle dahi bir takım geçici ve taktiksel ittifaklar kurmanın önünü açmıştır(J.D Armstrong, 1997).

Bu bağlamda Mao dönemi Çin dış politikası değerlendirildiğinde Kapitalizm ve Sosyalizm arasındaki çelişkinin uzun yıllar temel çelişki olarak görüldüğü ve gerek ittifak seçimlerinin

gerekse bazı devletlere karşı düşmanca tutum sergilenmesinin bu temel çelişkiye uygun biçimde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Fakat 1950'li yıllar itibariyle Sovyetler Birliği'nin başına geçen Nikita Kruşçev'in Stalin dönemi Marksist-Leninist politikalarından uzaklaşarak Batılı devletlerle iyi ilişkiler kurması, Kruşçev'in Çin'in ciddi sınır anlaşmazlıkları yaşadığı Hindistan'ı desteklemesi ve 1956 yılında Macaristan'ı daha sonra 1968 yılında Çekoslovakya'yı işgal etmesiyle Çin ile Sovyetler Birliği arasındaki iyi ilişkiler kademeli olarak bozulmaya başlamıştır(Yang, 2014). Son olarak 1969 yılında yaşanan Çin-Sovyet sınır anlaşmazlıkları ve Sovyetler Birliği'nin Çin sınırına ciddi miktarda askeri sevkiyat yapması iki sosyalist devlet arasındaki ilişkileri durma noktasına getirmiştir. Yaşanan bu gelişmelerden sonra Mao'nun çelişki teorisine bağlı olarak yapılan temel ve ikincil çelişki sınıflandırmasında değişim meydana gelmiştir. Çin, Sovyetler Birliği ile yaşanan bu sorunların ardından temel çelişkinin Emperyalist/Sosyal Emperyalist ile bu ikisine karşı olan devletler arasında olduğunu savunmuştur. Şüphesiz burada sosyal emperyalist olarak nitelenen ülke Mao'nun, Kruşçev'in başa gelmesi ile Marksizm-Leninizm'den uzaklaştığına inandığı Sovyetler Birliğinden başkası değildir(Yang, 2014).

Çin 1977 yılında Sosyalist Bloğun tamimiyle ortadan kalktığını duyurduktan sonra devletleri Mao'nun Üçüncü Dünya Teorisi'ne göre üç farklı gruba ayırmıştır. Bu teoriye göre birinci dünya iki süper güç ABD ve SSCB'yi kapsarken ikinci dünya ise diğer gelişmiş Batılı devletleri kapsamaktaydı. Üçüncü dünya ise Çin'in de içlerinde olduğu kapitalizme ve emperyalizme karşı mücadele veren üçüncü dünya ülkelerini kapsıyordu(Yang, 2014). Bu teoriye göre üçüncü dünya ülkeleri için en önemli tehdit sosyal emperyalist Sovyetler Birliği'ydi. Dolayısıyla bu dönemde Mao'nun dış politikada en birinci amacı hayati tehdit olarak gördüğü Sovyetler Birliği'ne karşı genişletilmiş uluslararası bir birleşmiş cephe (united front) kurmaktı. Bu bağlamda, bu dönemde Çinli liderler temel çelişkinin sosyal emperyalist olarak gördükleri SSCB ile bütün ikinci ve üçüncü dünya ülkeleri arasında olduğunu savunmuş bu nedenle Sovyetlere karşı kurmak istedikleri uluslararası birleşmiş cepheye geçici ve taktiksel olarak ABD başta olmak üzere batılı devletleri dahi dahil etmeye çalışmışlardır (J.D Armstrong, 1997).

Sonuç olarak açıkça görülmektedir ki; Mao dönemi Çin dış politikasına yön veren Marksist-Leninist ideoloji temelli Mao Düşüncesinin dış politika açısından en önemli unsuru olan Çelişki Teorisi, Çin'in kısa ve uzun vadeli dış politika hedeflerini tanımlamasında ve bu hedefleri gerçekleştirmek için ittifaklar/geçici ittifaklar kurmasındaki en önemli faktörlerden birisi olmuştur. Mao Düşüncesi, Çin Komünist Partisi için rehberliğini günümüze kadar sürdürmüş olsa da Mao'dan sonraki dönemde Çinli liderler değişen ulusal ve uluslararası konjonktüre uygun daha etkin politikalar üretebilmek amacıyla Marksist-Leninist ideolojiyi oluşturan temel sosyalist değerlere bağlı kalarak ideolojiyi yeniden yapılandırmışlardır. Şüphesiz bu yeniden yapılandırmaların en önemli amaçlarından bir tanesi Deng döneminde başlatılan ve uzun yıllardır devam eden ekonomik reformlar ve açık kapı politikalarının sosyalist ideolojiden kopmadan meşrulaştırılmasıdır.

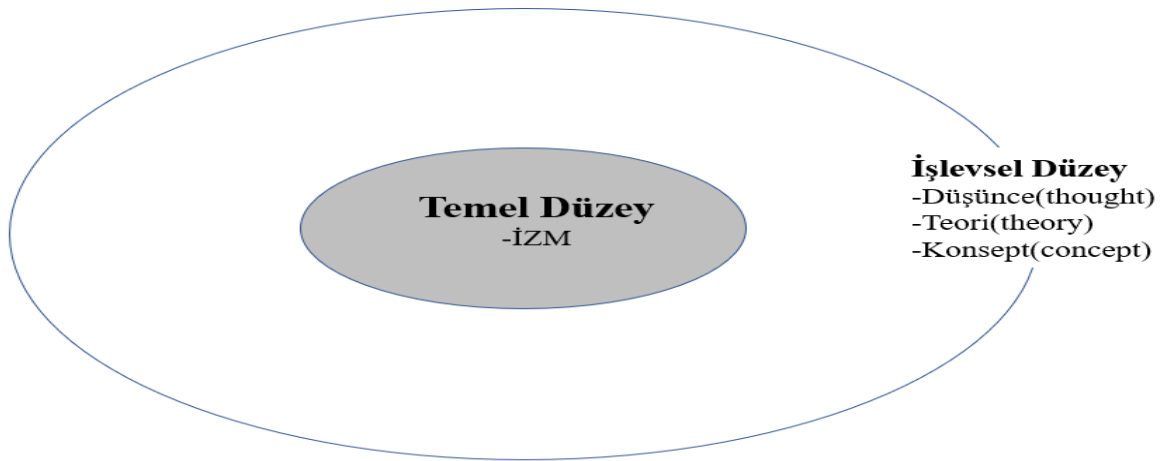
Bu bağlamda bir sonraki bölüm Mao'dan sonraki süreçte Marksist-Leninist ideolojinin geçirdiği reformülasyon sürecini ve bu sürecin Çin dış politikası üzerindeki etkisini analiz edecektir.

2.Mao Sonrası Dönemde İdeolojinin Çin Dış Politikasındaki Rolü

Mao sonrası dönemde başlatılan ekonomik reformlar, dışa açılım ve modernizasyon politikaları Çin'in iç siyasetini etkilediği kadar dış politika kararlarında da etkili olmuştur. Dönemin Çin dış politikasını inceleyen birtakım sosyal bilimciye göre Çin'in Mao sonraki dönemde Deng Xiaoping ile başlayan ve Jiang Zemin, Hu Jintao ve günümüz Xi Jinping dönemine kadar devam eden reform ve modernizasyon politikaları Çinli devlet yöneticilerinin gerek yerel gerekse dış politikada karşılaştıkları sorunların çözümü noktasında ideolojiden uzaklaştıklarının bunun yerine daha pragmatik karar alma mekanizmalarına yönelmiş olduklarının göstergesidir.

Fakat, öte yandan Mao sonrası dönemde Marksist-Leninist ideolojinin Çinli liderlerin karar alma mekanizmalarında oynadığı önemli rolün günümüze kadar sürdüğünü ve Deng döneminde başlatılan reform ve dışa açılım politikalarının ideolojinin kıymetini azaltmadığını savunan akademisyen sayısı da az değildir (Tsang ve Cheung, 2022). Mesela Guo’ya(2012, s. 116) göre Marksist-Leninist ideoloji Çin dış politikasında her zaman önemli rol oynamış ve Çinli liderlerin dış politika kararlarına rehberlik etmiştir. Guo’ya göre bu durum reform ve açılım sürecinde de değişmemiştir. Guo (2012, s. 116), Çin’in gerek yerel siyasetinde gerekse dış politika kararlarında ideolojinin değişmeyen etkin rolünü daha iyi kavrayabilmek için Marksist-Leninist ideolojiyi bir inançlar sistemi olarak “temel düzey” (fundamental level) ve “işlevsel düzey” (operative level) olarak ikiye ayırmayı tavsiye etmektedir. Buna göre Marksist-Leninist ideolojinin temel düzeyinde partinin amacı, kimliği, ideolojinin evrensel gerçekliği ve küresel anlamda gerçekleşmesi umulan sosyalist devrime olan inanç gibi lidere ve döneme bağlı olmaksızın değişmesi mümkün olmayan temel inançlar (core believes) yer alırken işlevsel düzeyde ise dönemin ihtiyaçlarına göre yapılmış pragmatik politikalar yer almaktadır (Guo, 2012). Bu sebeple temel düzey ideolojinin -izm kısmını temsil ederken işlevsel kısım ise düşünce(thought), teori(theory) veya konsept(concept) olabilmektedir. Dolayısıyla işlevsel düzeydeki bütün faaliyetler ideolojinin temel inançlarını kapsayan temel düzeyle bağlantılı ve sadık olmalıdır. (Bkz. Şekil 1)

Şekil 1: *İdeolojinin Temel ve İşlevsel düzey şeklinde ayrımı*

Bu çerçevede Guo’ya (2012, s. 116) göre Mao sonrası dönemde gerçekleştirilen reform ve açılım politikaları ideolojinin ana inançlarını içeren temel düzeyde değil işlevsel düzeyde gerçekleşmiştir. Bu sebeple Marksist-Leninist ideoloji Çin dış politikasındaki etkin rolünü birtakım akademisyenlerin iddia ettiğinin aksine sürdürmüştür. Dolayısıyla Guo’ya (2012, s. 116) göre “Mao Düşüncesinin” yanına “Deng Xiaoping Teorisinin” eklenmesi ve Mao sonrası parti politikalarına rehberlik etmesi, Çin’in Marksist-Leninist ideolojiden kopuşunu değil aksine ideolojinin temel inançlarına bağlı kalınarak değişen jeostratejik konjonktür en uygun politikaları üretebilmek için ideolojinin işlevsel düzeyinde yapılmış re-formülasyonları temsil etmektedir. Bir diğer ifadeyle Mao sonrası yapılan değişiklikler “Çin’in Dört Temel İlkesi” (Four Cardinal Principles of China) olarak bilinen;

Marksizm-Leninizm ve Mao Düşüncesine bağlılık,

Komünist Partinin Liderliğinin kabulü,

Sosyalist yolda kararlı şekilde yürüme,

Proletaryanın hakimiyetine olan inanç ve bağlılık,

gibi konularda olmamış, Deng döneminde de tıpkı Mao döneminde olduğu gibi Çin Komünist Partisi mutlak ve evrensel gerçekliği temsil ettiği iddiasını sürdürmüştür (Suresh, 2022).

Çin Komünist Partisi doktrinine göre küresel anlamda sosyalizmin gerçekleşmesi için iki temel aşama vardır; “Sosyalizmin İlk Aşaması” (Primary Stage of Socialism) ve “Sosyalizmin İleri Aşaması” (Advanced Stage of Socialism). Çinli liderlere göre ilk aşama Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurulduğu 1949 yılından itibaren başlamıştır. Bu aşamada öncelikli amaç endüstrileşme, modernizasyon ve toplumun yaşam kalitesinin iyileştirilmesidir ancak bu aşama tamamlandıktan sonra sosyalizmin ikinci aşamasına geçilebilir (Suresh, 2022). Mao’nun ölümüyle birlikte *de facto* bir şekilde devletin başına geçen Deng’e göre Mao döneminde sosyalizmin ilk aşamasında yol katetmek adına uygulanan Büyük İleri Atılım (Great Leap Forward), Kültürel Devrim (Cultural Revolution) gibi politikalar istenilen etkiyi yapmadığı gibi toplumunun sosyalizme olan inancını da azaltmıştır. Bu sebeple Deng’e göre ihtiyaç duyulan endüstrileşme, modernizasyon ve toplumun yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve böylece Çin halkının sosyalizme olan inancının tekrardan artırılması için Marksist-Leninist ideolojinin ana inançlarına (temel düzey, -izm) bağlı kalınarak dönemin ihtiyaçlarına uygun daha pragmatik politikaların (işlevsel düzey) geliştirilmesi elzemdir (H. Feng, 2007).

Bu bağlamda, sosyalizmin ilk aşamasında yol katedilmesi ve Çin halkının ideolojiye olan inancının tazelenmesi amacıyla Deng döneminde başlatılan sosyalist market ekonomisi, açık kapı politikası gibi reformları da içeren “Deng Xiaoping Teorisi” veya diğer adıyla “Çin’e Özgü Sosyalizm” teorisi 1987 yılında gerçekleşen 13.Çin Komünist Partisi Ulusal Kongresi’yle birlikte resmi olarak Çin Komünist Partisi’nin anayasasına girmiş ve Deng dönemi hem iç hem de dış politikalarına rehberlik eden ideoloji olmuştur (Y. Feng, 2006). Deng, Çin’e Özgü Sosyalizmi şu şekilde açıklamaktadır:

“Çin’e Özgü Sosyalizm, Marksist-Leninist ideolojinin değişmez ilkelerinin Çin’in modernleşmesiyle bütünleştirilmesinin ürünüdür. Bu politika tüm partililerin düşüncelerinde ve eylemlerinde birleşmesine hizmet eden ideolojik temelin bir ürünüdür ve devamızı ileri götürecek yegâne yoldur” (Suresh, 2022).

Deng’e göre Mao döneminde endüstrileşme ve modernizasyon adına uygulanan politikaların yeteri kadar başarılı olmamasının başlıca nedenlerinden bir tanesi Çin’in yalnızlık politikasıydı. Bu nedenle Deng göreve gelince ülkenin kapısını dış dünyaya açmayı amaçlayan Açık Kapı Politikasını (Open Door Policy) dış ilişkilerde öncelikli bir yere konumlandırdı. Deng, Çin’in gelişim ve modernizasyonu için Batı’nın bilgi ve teknolojisine olan ihtiyacın ve bu bilgi ve teknolojileri sosyalizme entegre etmenin gerekliliğinin farkındaydı. Bu sebeple Deng döneminde Çin’e Özgü Sosyalizm ve Açık Kapı Politikası birbirini tamamlayan iki faktör olarak Çin dış politika kararlarının alınmasında ve uygulanmasında belirgin rol oynamışlardır (Bhattacharya, 2019).

Deng dönemi Çin dış politikası incelendiği taktirde bu dönemde Çin dış politikasının en belirgin özelliklerinden bir tanesinin Açık Kapı politikasına bağlı olarak uluslararası barış ve istikrar ortamının korunmasına verilen önem olduğu görülmektedir. Aslında Çin dış politikasında uluslararası barış ve istikrara yapılan vurgu Deng döneminden çok daha önce, ilk olarak 1953 yılında Zhou Enlai tarafından Hindistan ile yapılan görüşmelerde “Barış İçinde Bir arada Yaşamanın Beş İlkesi” (Five principles of peaceful coexistence) olarak kullanılmıştır (Levine, 1995, s. 45). Bu politikada adı geçen ve Çin hükümeti için diğer devletlerle barış içinde birlikte var olabilmenin ön koşulu olan beş madde aşağıdaki gibidir:

1. Toprak bütünlüğüne ve egemenliğe karşılıklı saygı,
2. Karşılıklı saldırmazlık,
3. Karşılıklı olarak birbirlerinin içişlerine karışmama,

4. Karşılıklı yarar için eşitlik ve iş birliği,
5. Sorunların barışçıl yollarla çözülmesi.

Deng'e göre sadece süper güçler küresel manada etki edebilecek savaş başlatma gücüne sahiptir. Bu nedenle Deng dönemi Çin dış politikasının bir diğer belirgin özelliği süper güç hegemonyasına karşı çıkmak olmuştur. Bunun yanında Deng döneminde başta ABD olmak üzere Batı dünyası ve Japonya ile ilişkilerde yeni bir döneme girilmiş bunun yanında üçüncü dünya ülkeleriyle Mao döneminden kalma iyi ilişkiler devam ettirilmiştir.

Deng, sosyalizmin ihtiyaç duyduğu atılımın yapılması ve Çin halkının ideolojiye karşı kaybedilen inancın tekrardan kazanılması için ABD ve Avrupa ülkelerine karşı olan tavrın değiştirilmesinin elzem olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda ABD ile başlatılan normalleşme süreci 16 Aralık 1979'da sonuç vermiş ve ikilinin yayınladığı ortak "Normalleşme Bildirisinde" (Normalization Communique) ABD, Çin Halk Cumhuriyeti'ni resmi olarak "Çin'in meşru temsilcisi" olarak tanıdığını ve Çin Cumhuriyetiyle (Tayvan) olan diplomatik ilişkilerini kestiğini duyurmuştur (Klimeş ve Marinelli, 2018). Aynı yıl Amerikalı "Times" Dergisi, Deng Xiaoping'i yılın adamı seçmiş ve kendisinden övgüyle bahsetmiştir. İki devlet arasındaki normalleşme sürecinin bir diğer önemli dönüm noktası Deng'in 1979 yılının 28 Ocak'ından 5 Şubatına kadar, yaklaşık bir haftalık uzun ziyareti ve ziyaret sırasında yapmış olduğu diplomatik görüşmeleri olmuştur (Klimeş ve Marinelli, 2018).

Deng döneminde Çin'in Avrupalı devletlerle olan ilişkilerinde de ciddi ilerlemeler katedilmiştir. Deng'e göre Avrupa, Çin'in modernleşme için ihtiyaç duyduğu sermaye ve teknolojinin kaynağı olabilirdi. Bu sebeple Deng için Avrupa ile iyi ilişkiler kurmak Çin'in gelişimi ve sosyalizmin ilerlemesi için önemliydi. Aslında Avrupa ile Çin arasındaki ilişkilerin ivme kazandığı dönem Çin'in Sovyetlerle arasının bozulmaya başladığı 1960'lı yıllara dayanmaktadır. Fakat Mao'nun 1966'da başlattığı ve 1976'da Deng durdurana kadar devam eden Kültürel Devrim politikası ve bu politikanın bir sonucu olarak ortaya çıkan insan hakları ihlalleri Batı ile Çin arasındaki ilişkileri bozmuştu (Liu, 1972). Fakat Deng döneminde Kültürel Devrimin sonlandırılması ve bu politikanın uygulanması sırasında etkin rol oynayan ve "Dörtlü Çete" olarak bilinen yetkililerin tutuklanması Avrupa'nın Deng yönetimi ve Çin'e karşı olan tutumunu değiştirdi ve bu şekilde ikili ilişkiler yeni bir ivme kazanmıştır. Bu bağlamda Çin-Avrupa ilişkilerinin geneline bakıldığında diplomatik ilişkilerin kurulmaya başlandığı 1970'li yıllardan itibaren zaman zaman krizler yaşanmış olsa da Deng döneminde başlatılan dışa açılım politikası ve Batı'nın kısıtlı da olsa Çin pazarına erişimine izin verilmesi belli bir seviyede karşılıklı iş birliği ve bu iş birliğine bağlı olarak karşılıklı bağımlılık durumunu beraberinde getirmiştir.

Deng döneminde ilişkilerin ivme kazandığı bir diğer devlet de Japonya olmuştur. Aslında Japonya ile olan ilişkileri normalleştirme çabaları Mao döneminde başlatılmış olsa da bu dönemde ciddi bir mesafe katedilememiştir (Tsang ve Cheung, 2022). Deng'in başa gelmesiyle bu süreç hızlandırılarak 1978 yılında Japonya ile uzun süreli ticaret anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmadan sonra Çin-Japon ilişkilerinde kademeli olarak günümüze kadar özellikle ekonomik alanlarda hatırı sayılır düzeyde gelişme gözlemlenmiştir (Tsang ve Cheung, 2022).

Deng döneminde her ne kadar gelişmiş ülkelerle iyi ilişkiler kurmaya önem verilmişse de Çin'in Mao döneminden itibaren dış politikasında stratejik öneme sahip olan üçüncü dünya ülkeleriyle olan iyi ilişkileri de sürdürülmüştür. Guo'ya (2012) göre Çin'in üçüncü dünya ülkeleriyle olan ilişkileri jeostratejik önemini Deng döneminde de sürdürmüştür. Mao döneminden başlayan ve bir nevi süper güç hegemonyasına karşı birleşmiş cephe (united front) olarak görülen üçüncü dünya ülkeleriyle sürdürülen iyi ilişkiler sonucunu 1971 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunda Çin Halk Cumhuriyeti'nin, Çin Cumhuriyeti (Tayvan) yerine bütün Çin halkının temsilcisi olarak BM üyesi kabul edilmesi ve BM Güvenlik Kurulu'nun daimi üyesi olması konusunda yapılan oylama sırasında göstermiştir. Çin, ABD'nin ve bazı Avrupalı devletlerin

konuya sıcak bakmamasına rağmen çoğunlukla üçüncü dünya devletlerinin oylarıyla Ekim 1971 yılında BM ve Güvenlik Kurulu daimî üyesi olmuştur (Kane, 2004). Bu gelişmeden sonra Deng, 10 Nisan 1974'te BM Genel Kurulunda yaptığı konuşmasında üçüncü dünya ülkelerinin BM üyeliği konusunda Çin'e verdiği desteğe vurgu yaparak bu yaşanan gelişmenin artık sömürgecilik ve emperyalizmin dünya siyasetinde etkin rol oynayamayacağını bir göstergesi olduğunu savunmuştur.

Deng Xiaoping 'den sonra 1993 yılında Çin Halk Cumhuriyeti başkanlığına gelen ve bu görevi 2003 yılına kadar sürdüren Jiang Zemin döneminde Çin dış politikasının en göze çarpan özelliği Deng döneminde başlatılan ekonomik reform ve modernizasyonların sürdürülmesi ve Çin'e özgü sosyalizm uygulamalarının devam ettirilmesi olmuştur. Jiang dönemin Çin dış politikasının Çin'e özgü sosyalizm anlayışının devam ettirilmesinin yanında bir diğer belirgin özelliği Jiang'ın Marksist-Leninist ideolojiye katkısı olarak da bilinen "Üç Temsil" teorisinin işlevsel düzeyde Çin'in ihtiyaçlarına karşılık vermesi adına Çin anayasasına eklenmesi olmuştur (Jiang, 2010). Jiang Zemin'in "Üç Temsil" kavramı onun politik düşüncelerinin ve dolayısıyla da jeopolitik gerçekliği anlamlandırıp dış politika kararları yapmasının temel parçalarından birisidir. Üç Temsil teorisi Çin Komünist Partisinin kapsayıcılık ve yenilikçilik gibi nitelikleri temsil etmesi gerektiği fikrine dayanmaktadır (Xinning, 2001). Teoride vurgu yapılan Üç Temsil aşağıdaki gibidir:

Jiang Zemin, Çin Komünist Partisinin (ÇKP) ileri üretim güçlerini temsil etmesi gerektiğine inanmıştır. Bu sebeple Üç Temsil teorisinin ilk maddesi ÇKP'nin Çin'in modernleşme sürecine öncülük etmesi gerektiği fikrine ve modernleşmenin ekonomik ve teknolojik olarak gelişmeye bağlı olduğu inancına dayanmaktadır.

Jiang Zemin, Çin Komünist Partisinin (ÇKP) gelişen kültürü temsil etmesi gerektiğine inanmıştır. Bu sebeple Üç Temsil teorisinin ikinci maddesi Çin'in geleneksel kültürünün modern dünyada yeniden yorumlanması ve geliştirilmesi böylece dünya kültürüne katkıda bulunması inancına dayanır. Fakat Jiang'ın burada üzerinde durduğu konu Çin'in dünya kültürüne katkıda bulunurken kendi değerlerini korumasının gerekliliğidir.

Jiang Zemin, Çin Komünist Partisinin (ÇKP) halkın çıkarlarını temsil etmesi gerektiğine inanmıştır. Bu sebeple Üç Temsil teorisinin üçüncü maddesi ÇKP'nin halkın refahına ve çıkarlarına duyarlı olması gerektiği inancına dayanmaktadır (Xinning, 2001).

Jiang Zemin'in Üçlü Temsil teorisi iç politikada ÇKP'nin kapsayıcılık ve yenilikçilik gibi nitelikleri taşıması ve böylece reformlar ve dışa açılım politikalarıyla değişen sosyal ve ekonomik şartlara uyum sağlayabilmesi gerektiğine vurgu yapmanın yanında dönemin Çin dış politikasında da Çin'in yükselişinden endişe duyan başta bölge ülkeleri olmak üzere uluslararası topluma Çin'in yükselişinin barışçıl (Peaceful Rise Policy) şekilde olacağı mesajı vermesi yönüyle etkili olmuştur (Yang, 2014). Jiang Zemin Çin'in küresel manada bir güç olma hedefine çatışma yoluyla değil ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişim yoluyla ulaşabileceğine inanmıştır. Bu sebeple Jiang'ın Barışçıl Yükseliş (Peaceful Rise) politikasının temelinde Çin'in ekonomik ve askeri gelişiminin diğer ülkeler için bir tehdit olmadığı inancını ve Çin hedeflerine barışçıl yollarla ulaşmak istediği fikrini uluslararası topluma kabul ettirmek vardır (Mohanty, 2003). Bu bağlamda Üç Temsil teorisi, iç politikaya yaptığı rehberlik yönüyle ÇKP'nin daha geniş sosyal grupları temsil etme ve yeni fikirleri benimseme ihtiyacını vurgulayarak yerel bir temel sağlarken, dış politika yönüyle ise barışçıl yükseliş politikası diğer ülkelere Çin'in yükselişinin barışçıl ve yapıcı olacağına dair güvence vermeyi amaçlamıştır (Mohanty, 2003).

Aslına bakılırsa Çin dış politikasında uluslararası barış ve istikrara vurgu yapmak Jiang döneminden çok daha önce Mao döneminde ilk olarak kullanılmış ve Deng dönemi Çin dış politikasında da etkili olmuş bir politikadır. Fakat Jiang dönemi barışçıl yükseliş politikasını Deng dönemindeki barış içinde birlikte var olma politikasından ayıran önemli farklılıklar vardır. Deng döneminde Çin dış politikasında temel amaç ekonominin geliştirilmesi bunun için de diğer

devletlerle iyi ilişkiler kurularak uluslararası barış ve istikrarın sürdürülmesi vardır. Dolayısıyla Deng dönemi Çin dış politikası incelendiğinde Çin'in uluslararası mevzularda daha düşük profilli bir izlenim verdiği görülmektedir. Deng döneminde Çin'in uluslararası mevzularda karşı ilgisiz ve ekonomik gelişme temelli dış politikası Batılı akademisyenler tarafından “Gücünü Sakla, Zamanını Bekle” (Hide Your Strength, Bide Your Time) stratejisi olarak literatüre kazandırılmıştır (Suresh, 2022). Fakat diğer taraftan Jiang döneminin Marksist-Leninist ideolojiye katkısı olarak bilinen üçlü temsil teorisinin Çin dış politikasına etki eden kısmını oluşturan Barışçıl Yükseliş politikasıysa barış ve istikrarın olduğu, Çin'in yükselişinin bir tehdit olarak algılanmadığı bir uluslararası toplumun yanında Çin'in uluslararası örgütler başta olmak üzere, dünya siyasetinde daha etkili ve önemli rol oynaması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu amaca bağlı olarak Jiang döneminde Çin'in uluslararası toplumda etkinliğini artırmak için kültürel diplomasiye özel bir önem gösterilmiş ve Çin dili ve kültürünü yumuşak güç noktasında kullanabilmek amacıyla dünyanın çeşitli yerlerinde Konfüçyüs Enstitüleri kurulmaya başlanmıştır.

Sonuç olarak Jiang dönemi Çin dış politikasında, Deng döneminde başlatılan Çin'e özgü Sosyalizm, ekonomik reformlar ve dışa açılım politikalarının devam ettirilmesinin yanında Jiang tarafından Marksist-Leninist ideolojiye işlevsel düzeyde yapılan katkı olan Üç Temsil Teorisinin etkisi olan uluslararası siyasette daha aktif bir rol oynama bunu yaparken de diğer ülkeleri Çin'in yükselişinin barışçıl olacağına ikna etmek isteme gibi belirgin özellikler görmek mümkündür (Bhattacharya, 2019).

Jiang Zemin'den sonraki dönemde 2003 yılında Çin Halk Cumhuriyeti devlet başkanlığına gelen Hu Jintao dönemi Çin dış politikasında da temelde Marksist-Leninist ideolojinin düşüncelerine bağlı olan fakat dönemin ihtiyaçlarına daha iyi çözümler üretebilmek için ideolojinin işlevsel düzeyinde yapılan değişiklikleri ve bu değişikliklerin Çin dış politikasına rehberliğini gözlemlemek mümkündür. Hu Jintao döneminde Marksist-Leninist ideolojiye yapılmış katkı “Kalkınmaya Bilimsel Bakış” (Scientific Outlook on Development) teorisi olarak literatürdeki yerini almıştır (Kane, 2004).

Hu Jintao'nun kalkınmaya bilimsel bakış teorisi incelendiğinde tıpkı Jiang Zemin'in üçlü temsil teorisinde olduğu gibi teorinin Çin'in hem iç politika hem de dış politikası için rehberlik ettiği görülmektedir. Dolayısıyla, kalkınmaya bilimsel bakış teorisi bu yönüyle incelendiği takdirde Çin'in iç politikada yaşadığı sorunların çözümü için “Uyumlu Toplum” (Harmonious Society) politikasını, dış siyaset için ise yine Jiang dönemindeki gibi “Barışçıl Yükseliş” (Peaceful Rise) politikasını benimsediği anlaşılmaktadır (Liu, 1972).

Hu Jintao'ya göre Deng döneminde başlatılan ekonomik reformlar, Çin'in modernizasyon süreci ve dışa açılım politikalarının devam ettirilmesi Çin'in geleceği açısından önem taşıırken bu yapılan reformların bir sonucu olarak büyüyen ekonomik gelişmenin neden olduğu başta çevre kirliliği, doğal kaynakların tükenmesi ve birtakım toplumsal sorunlar gibi konuların çözüme kavuşturulması da hem ÇKP'nin hem de devletin geleceği için önem arz etmekteydi (Liu, 1972). Bu yönüyle yukarıda bahsettiğimiz sorunlara çözüm üretebilmek adına Hu Jintao'nun kalkınmaya bilimsel bakış teorisi üç temel unsur üzerine kurulmuştur:

İnsan Merkezli Kalkınma: Teorinin bu unsuru hükümetin birincil önceliğinin ekonomik gelişme değil halkın yaşam kalitesinin yükseltilmesi fikrine dayanmaktadır. Dolayısıyla bu madde, ekonomik büyümeyle birlikte sosyal eşitlik, çevresel sürdürülebilirlik ve toplumsal huzurun korunmasını içerir.

Kapsayıcı Kalkınma: Bu yaklaşım Çin'in kalkınma sürecinde tüm kesimlerin eşit fırsatlara sahip olmasını ve kalkınmanın ülkenin tüm bölgelerini kapsamaya gerektiği savunur. Dolayısıyla Hu Jintao'nun teorisinin bu unsuru kırsal kesimde yaşayan insanların desteklenmesi, küçük ve orta ölçekli işletmelerin kalkındırılması, dezavantajlı gruplara yardım edilmesi gibi politikaları içermektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma: Bu yaklaşım Çin'in kalkınma sürecinde doğal kaynakları ve ekolojik dengeyi korumasını savunur. Dolayısıyla teorinin bu unsuru, enerji verimliliğini artırmak, karbon emisyonlarını azaltmak, çevre kirliliğini kontrol altına almak ve doğal kaynakları sürdürülebilir şekilde kullanmak gibi politikaları içermektedir.

Hu Jintao'nun "kalkınmaya bilimsel bakış" teorisi, Çin'in iç politikalarının yanı sıra dış politikalarında da etkili olmuştur. Bu teori, Çin'in sürdürülebilir bir kalkınma stratejisi izlemesi gerektiği ve bu stratejinin dünya barışı ve refahına katkı sağlayacağı konusunda vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla bu yönüyle Hu Jintao dönemi dış politikasının ana önceliği Jiang Zemin dönemine benzer şekilde "barışçıl yükseliş" (Peaceful Rise) stratejisi olmuştur. Bu strateji, Çin'in yükselişini barışçıl bir şekilde gerçekleştirmeyi, diğer ülkelerle iş birliği yapmayı, uluslararası kurallara uygun davranmayı ve uluslararası toplumun güvenliğini sağlamayı amaçlarken bunun yanında Çin'in ekonomik ve siyasi gücünün artmasıyla birlikte, ülkenin bölgesel liderlik rolünü arttırmaya da amaçlamıştır. Bu, Çin'in Asya-Pasifik bölgesinde daha aktif bir rol üstlenmesi, Doğu Asya Zirvesi ve Şanghay İş birliği Örgütü gibi bölgesel örgütlere liderlik etmesi ve Afrika kıtasında bulunan ülkelerle iş birliğini arttırması gibi faaliyetlerle kendini göstermiştir.

Bu nedenle, "kalkınmaya bilimsel bakış" teorisi, Çin'in dış politikasında daha sürdürülebilir ve insana odaklı bir yaklaşım benimsemesine yardımcı olmanın yanında daha geniş bir çerçevede düşünüldüğünde, uluslararası ilişkilerde Çin'in uzun vadeli hedeflerini belirlemesinde önemli rol oynamıştır.

3.Xi Jinping Dönemi Çin Dış Politikasında İdeolojinin Rolü: Yeni Bir Dönem için Çine Özgü Sosyalizm Üzerine Xi Jinping Düşüncesi

Hu Jintao, on yıllık görev süresinin sonunda Kasım 2012'de Çin Komünist Partisi Genel Sekreterliğini, Mart 2013'te ise devlet başkanlığı görevini Xi Jinping'e devretmiştir. Hu Jintao görevde kaldığı on yıllık süre zarfında özellikle–Haziran 2001'de Dünya Ticaret Örgütüne katılmasıyla birlikte Çin'in ekonomik olarak dünyadaki konumunu dönüştürmüş ve beklentilerin çok daha üstünde ekonomik büyüme başarısı elde etmiştir (Brown ve Bērziņa-Čerenkova, 2018). Her ne kadar ekonomik olarak elde edilen bu başarı Çin Halk Cumhuriyeti'nin dünyadaki konumunu olumlu yönde değiştirmiş olsa da yerel halkın yaşam standartlarında Hu döneminde ciddi bir değişiklik meydana gelmemiş dahası Çin halkının büyük bir kısmı yoksulluk sınırının altında yaşamlarını sürdürmeye devam etmiştir. Toplumun büyük bir kısmının mücadele ettiği yoksulluğun aksine Hu Jintao döneminde Çin Komünist Partisi yetkililerinin yaşam standartlarında ciddi artış meydana gelmiş ve parti yetkililerinin yaşamlarıyla sıradan halkın yaşam şartları arasındaki fark çok üst seviyelere ulaşmıştır. Bunların yanında parti yetkililerinin isimleri yolsuzluk, rüşvet iddialarıyla anılmaya başlanmış ve bu durum Çin halkının ÇKP'sine olan güven ve sadakat duygusunu zedelemiştir (Wang, 2017). Hu Jintao döneminde dikkat çeken diğer bir konu ise enerji, telekomünikasyon ve inşaat gibi önemli sektörlerdeki ihalelerin belli başlı ailelere, gruplara verilmesi ve bu durumun toplumda ciddi bir eşitsizlik ve dolayısıyla hoşnutsuzluk duygusuna neden olduğu olmuştur.

Xi, 2012 yılında böyle bir atmosferde Çin Komünist Partisi genel sekreterliğine geldiği zaman parti içerisindeki disiplinin neredeyse ortadan kalktığını, parti yetkililerinin yolsuzluk, rüşvet ve hatta hırsızlık gibi olaylarla anıldığını ve tüm bu olanların halkın partiye olan güvenini ve sadakatini azalttığının farkındaydı. Xi 'ye bu durum hemen müdahale edilmesi gereken, parti ve ülkenin geleceğini tehlike atan bir güvenlik sorunuuydu. Bu nedenle Xi, Kasım 2012'de ÇKP'si genel sekreteri olarak yaptığı ilk konuşmasında parti yetkilileri ve halkın arasındaki yaşam standart farklarının azaltılmasının, parti içi yolsuzluk ile mücadelenin bir an önce başlatılmasının ve parti disiplininin yeniden sağlanmasının altını çizmiştir (Kallio, 2018).

Bu bağlamda Xi göreve gelir gelmez partiyi içinde bulunduğu durumdan kurtarmak ve halkın güvenini tazelemek için birtakım acil eylem planları devreye sokmuştur. Xi 'nin göreve gelir

gelmez acil olarak devreye koyduğu eylem planları incelendiğinde bu politikaların en önemlilerinden birisinin Çin'in gerek iç gerekse dış politikada Deng döneminden itibaren başlayan ekonomik başarı odaklı politikaları bir kenara bırakıp politika ağırlıklı siyasete geri dönmesi olmuştur (Cheek ve Ownby, 2018).

Xi göreve geldiği ilk yıllarda hem parti içindeki başta yolsuzluk ve rüşvet gibi bazı sorunlarla mücadele konusunda hem de halkın sosyalist harekete dahası ÇKP'sine karşı olan güven ve sadakatini tekrar kazanma konusunda Marksist-Leninist ideolojiyi önemli bir araç olarak görmüş ve bu dönemde yapmış olduğu açıklamalarının hemen hemen hepsinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin hem iç hem de dış siyasette Marksist-Leninist ideolojiye ve Çin'e özgü sosyalizme bağlılığının altını çizmiştir.

Xi döneminde ekonomi odaklı yönetimin terk edilip bunun yerine politikanın temel alınmasının yanında yaşanan bir önemli değişiklik ise Xi 'nin kendisinden önceki dönemde uygulanan kolektif liderlik anlayışı yerine güçlü lider anlayışını benimsemiş olmasıdır. Xi 'ye göre Çin Halk Cumhuriyeti'nin geleceği için en uygun yol güçlü devlet başkanı liderliğinde, halkın ÇKP' sine karşı olan sarsılmaz sadakati ve güveniyle, ideoloji rehberliğinde gidilecek yoldur. Bu bağlamda Xi göreve geldiği ilk gündün günümüze kadar ideolojinin Çin'in hem iç hem de dış politikasında oynadığı önemli role vurgu yapmış ve kendi döneminin Marksist-Leninist ideolojiye katkısı olan Yeni Bir Dönem için Çine Özgü Sosyalizm Üzerine Xi Jinping Düşüncesi (Xi Jinping Thought on Socialism with Chinese Characteristics for a New Era) kavramını 2017 yılında düzenlenen ÇKP 18. Ulusal Kongresinde parti anayasasına, 2018 yılında düzenlenen 13. Ulusal Halk Kongresinde ise Çin Halk Cumhuriyeti anayasasına eklenmiştir (Tsang ve Cheung, 2022).

Xi Jinping dönemi dış politikası değerlendirildiğinde Yeni Bir Dönem için Çine Özgü Sosyalizm Üzerine Xi Jinping Düşüncesi konseptinin üç önemli görevinin olduğu görülmektedir (Sørensen, 2015). Bu üç önemli görev aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Milli yenilenme (National rejuvenation) veya diğer bir ifadeyle Çin Rüyası (China's Dream)' nın gerçekleştirilmesi,

İnsanlık için Ortak Kader Topluluğu (Community of Common Destiny for Mankind)' nun oluşturulması,

Uluslararası Yönetişime Çin'in Katkısı (Chinese Contributions to International Governance)' nın sağlanması.

Politik uygulamaları incelendiğinde bu üç kavramın aslında birbiriyle yakından alakalı olduğu görülmektedir. Xi Jinping, Çin Rüyası kavramını ÇKP genel sekreterliği görevine geldiği 18. ÇKP Ulusal Kongresinden bu yana gerek ulusal gerekse uluslararası mecralarda yaptığı açıklamalarında sıklıkla kullanmıştır. Xi' ye göre Çin Rüyası Çin'in ihtiyaç duyduğu Milli Yenilenmeyi (National Rejuvenation) gerçekleştirebilmek için gerekli olan birleştirici ve itici gücü temsil etmektedir (Klimeš ve Marinelli, 2018). Bu sebeple Xi dönemi Çin dış politikasında ideolojinin rolünü inceleyen birçok bilimsel çalışmada bu iki kavram (Çin rüyası ve Milli yenilenme) eş anlamlı bir biçimde kullanılmıştır.

Xi' nin Çin rüyası söylemi özellikle Batılı akademisyenler tarafından başlarda saf bir propaganda aracı olarak görülmüş ve tutarsız bir söylem muamelesi yapılmış olsa da kavram dikkatli incelendiğinde Xi dönemi Çin dış politikasında değişen tavır yeni birtakım hassasiyetlerle alakalı önemli ipuçları verdiği anlaşılmaktadır.

Yeni Bir Dönem için Çine Özgü Sosyalizm Üzerine Xi Jinping Düşüncesi konsepti incelendiğinde Xi döneminde her ne kadar hem iç politikada hem de dış politikada ciddi dönüşümler gerçekleşmiş olsa da Xi' nin tıpkı diğer devlet başkanları gibi kendisinden önceki dönemin şartlarına en uygun politikaları yapabilmek için ideolojinin işlevsel alanında yapılan dışa açılım, ekonomik reformlar

ve modernizasyon gibi değişikliklerine olan bağlılığı da gözlemlenebilmektedir. Örneğin XI, toplum ve ekonomi üzerinde Parti kontrolünü yeniden sıkılaştırmış, karar alma mekanizmalarını ademi-merkezî yapıdan daha merkezî bir yapıya dönüştürmüştür (Yüce, 2024). Bu bağlamda Xi döneminde “Çin’e Özgü Sosyalizm” anlayışı Çin Komünist Partisinin çatısı altında ve güçlü bir devlet başkanlığının liderliğinde Çin Rüyasını gerçekleştirmenin tek gerçek ve meşru yolu olarak görülmüştür (Zhang, 2019).

Xi Jinping 2012 yılında ÇKP’sinin 18. Ulusal Kongresinde yaptığı konuşmasında Çin Rüyasının gerçekleşmesi için iki önemli şartın yerine gelmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Xi’ nin konuşmasında bahsettiği şartlardan ilki ÇKP’ sinin kuruluşunun 100. senesi olan 2021 yılına kadar Çin Halkının huzur ve refahının artırılması ve ikincisi ise Çin Halk Cumhuriyeti’nin kuruluşunun 100. Yılı olacak olan 2049 yılına kadar Çin’in zengin ve güçlü bir sosyalist devlet olarak dünya siyasetinde lider bir konumda olmasıdır (Kallio, 2018). Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için Xi konuşmasında Çin halkına vatansever olmaları ve kendi hayallerini ortak ulusal Çin Rüyası üzerinden gerçekleştirmek için çalışmaları gerektiğini ifade etmiştir (Bhattacharya, 2019).

Xi’nin Çin rüyası söyleminin bu iki temel amacı incelendiğinde görülmektedir ki Xi, kısa vadedeki amaçları parti içi temizlenmeyi, yolsuzluklarla mücadeleyi, partinin tekrardan halka hizmet noktasına getirilmesi ve böylece halkın partiye olan inancının geri kazanılması gibi konulardır. Fakat öte yandan bu iki amaç Çin’in uzun vadeli dış politika hedefleriyle alakalıda önemli ipuçları vermektedir (Peters, 2017).

Uluslararası alanda Çin Rüyası ile alakalı konuşan başta Xi Jinping olmak üzere Çinli yetkililer genel olarak barışçıl ve istikrarlı bir uluslararası çevrenin kurulması ve Çin rüyasının barışçıl yollar üzerinden gerçekleştirme arzusu üzerine odaklanmaktadır. Bunun yanında Çinli yetkililer Çin Rüyasının başta Çin’e komşu olan ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm insanlığın ortak hayaliyle yakından alakalı olduğunun ve Çin’in bu ülkelerin gelişimine her zaman destek vermeye hazır olduğunun altını birçok kez çizmişlerdir (Sørensen, 2015). Bu yönüyle Çin Rüyası söylemi Yeni Bir Dönem için Çine Özgü Sosyalizm Üzerine Xi Jinping Düşüncesi konseptinin üç önemli görevinden ikincisi olan İnsanlık için Ortak Kader Topluluğu (Community of Common Destiny for Mankind)’ nun oluşturulmasıyla da yakından ilgilidir.

İnsanlık için Ortak Kader Topluluğu oluşturulması söyleminin arkasında tüm ulusların başta iklim değişikliği, yoksulluk ve uluslararası güvenlik gibi küresel sorunların üstesinden gelmek için birlikte çalışma ve böylece birlikte gelişip, zenginleşmenin mümkün olacağı barışçıl ve müreffeh bir uluslararası toplumun inşa edilmesi fikri vardır (Nathan ve Zhang, 2022).

Bu yönüyle Çin Rüyası ve İnsanlık için Ortak Kader Topluluğu oluşturulması düşüncesinin Çin dış politikasında geçmiş yıllardan beri üzerinde durulan barışçıl yükseliş politikasının devamı olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla Yeni Bir Dönem için Çine Özgü Sosyalizm Üzerine Xi Jinping Düşüncesi konseptinin uluslararası toplumda “Çin tehdidi” algısına karşı Çin’in yumuşak gücünü artırmayı hedefleyen bir yönü olduğu da anlaşılmaktadır. Fakat Yeni Bir Dönem için Çine Özgü Sosyalizm Üzerine Xi Jinping Düşüncesi konseptinin veya daha özel ifadeyle Çin Rüyası ve İnsanlık için Ortak Kader Topluluğu düşüncesinin Çin dış politikasında geçmiş dönemlerde başlatılan barışçıl yükseliş politikasının devamı olmanın yanı sıra birtakım yenilikçi özellikleri de barındırmaktadır (Peters, 2017).

Xi’nin Yeni Bir Dönem için Çine Özgü Sosyalizm Üzerine Xi Jinping Düşüncesi konsepti, Deng döneminden itibaren tercih edilen ve her ne kadar Jiang Zemin ve Hu Jintao dönemlerinde ideolojik olarak değiştirilmeye çalışılsa da pratikte çok başarılı olunamayan “gücünü gizle zamanını bekle” anlayışına bağlı olarak uygulanan düşük profilli gelişmekte olan ülke dış politika anlayışından uluslararası siyasetin her alanında çok daha aktif büyük güç (great power) dış politikasının benimsenmesi yönüyle Çin dış politikasına yeni bir soluk getirmiştir (Peters, 2017). Zira Xi Jinping Düşüncesinde adı geçen “yeni dönem” Çin dış politikasında gelişmekte olan ülke

siyasetinden büyük güç dış politika anlayışına geçiş ve uluslararası siyasete yeni bir bakış açısını ifade etmektedir.

Çin dış politikasındaki bu yeni yaklaşım 2013 yılında dönemin ABD başkanı Obama ile Xi arasında gerçekleşen görüşme sonrasında Xi Jinping'in Çin ile ABD arasındaki ilişkileri tanımlamak için "Büyük Devletler arasındaki Yeni Model ilişki" (New Model of Major Country Relationship) kavramını kullanmasından da açıkça anlaşılmaktadır (Klimeš ve Marinelli, 2018). Aynı konuşmada Xi, kendisinden önceki Çinli devlet başkanlarının yaptığının aksine Çin'i geliştirmekte olan bir ülke olarak değil bunun yerine "büyük güç" olarak tanımlamış ve Çin'in ABD'ye denk bir güç olarak uluslararası siyasette eşit seviyede saygı görmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Fakat Xi'nin Marksist-Leninist ideolojiye katkısı olan Yeni Bir Dönem için Çine Özgü Sosyalizm Üzerine Xi Jinping Düşüncesi konsepti Çin'in sadece uluslararası siyasette ABD'ye denk bir ülke olarak saygı talep etmesiyle sınırlı kalmamış dahası uluslararası yönetişimi Çin'in çıkarları doğrultusunda dönüştürmeyi de hedeflemiştir. Xi'ye göre Çin Rüyasının gerçekleşebilmesinin en önemli koşullarından bir tanesi barışçıl ve istikrarlı bir uluslararası çevrenin sağlanmasıdır. Fakat ABD öncülüğündeki küresel yönetim anlayışıyla bu barış ve istikrar ortamının tam anlamıyla inşa edilmesi ve korunması mümkün değildir. Bu sebeple uluslararası yönetişime Çin temelli yüz yıllar öncesine dayanan kültürel ve ideolojik katkısı sağlanmalı ve bu şekilde uluslararası ilişkiler dönüştürülmelidir (Sørensen, 2015). Bu durum aynı zamanda Yeni Bir Dönem için Çine Özgü Sosyalizm Üzerine Xi Jinping Düşüncesi konseptinin üçüncü amacını oluşturmaktadır.

Xi Jinping uluslararası ilişkileri Çin'in çıkarları doğrultusunda dönüştürebilmek için Çin'in ekonomik gelişmesinin devam ettirilmesinin ve bu gelişmenin sürdürülebilir olması gerektiğinin farkındadır. Bu sebeple her ne kadar Xi döneminde salt ekonomik başarı amaçlayan politikalar yerine siyasi başarı elde etmeye yönelik politikalara öncelik verilmiş olsa da Xi ekonomik reformların ve modernizasyon sürecinin devam ettirilmesinin Çin'in uluslararası siyasette hedeflediği noktaya ulaşmasının en önemli araçlarından biri olduğunun bilincine varmış ve bu yönde politikalar benimsemiştir (Xinning, 2001). Bu bağlamda Xi'nin 2013 yılındaki Kazakistan gezisi sırasında ilk kez açıklamış olduğu ve sonraki yıllarda da Çin politikasında çok önemli bir yere sahip olmuş olan "Kuşak Yol İnisiyatifi" projesi Xi'nin ekonominin Çin'in küresel siyasetteki liderliği konusunda oynadığı role verdiği önemi göstermektedir (Ferdinand, 2016).

Kuşak Yol İnisiyatifi projesi Çin'in küresel altyapı ve kalkınma projesi olarak Avrasya, Ortadoğu ve Avrupa'ya uzanan altı ana koridoru içermektedir. Projenin temel amaçları arasında Çin ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik bağımlılığı Çin lehine artırmak, Çin'in dış ticaret yatırımlarını artırmak ve Çinli üreticiler için yeni pazarlar yaratmak yer almaktadır. Bu bağlamda Kuşak Yol İnisiyatifi Xi dönemi Çin dış politikasında Çin'in küresel liderlik hedefleri ve uluslararası siyaseti dönüştürme arzusu konusunda hayati öneme sahiptir (Kozłowski, 2018).

Xi Jinping Düşüncesinin temel amaçları olan Çin Rüyasının gerçekleştirilmesi ve buna bağlı olarak İnsanlık için Ortak Kader Topluluğunun oluşturulması ve Çin'in küresel yönetişime verebileceği katkı konularında başta Xi Jinping olmak üzere Çinli yetkililer genel olarak Çin'in barışçıl yükselişi, uluslararası siyasette barış ve istikrarın desteklenmesi gibi olumlu mesajlara vurgu yapıyor olsalar da söz konusu olan Çin'in egemenliği, toprak bütünlüğü ve diğer temel çıkarları olduğunda verilen mesajların tonu negatif yönde değiştiği de Xi dönemi Çin dış politikasında ideolojinin oynadığı rol bakımından dikkate alınması gereken bir unsurdur (Cheek ve Ownby, 2018).

Xi Jinping yapmış olduğu birçok konuşmasında Çin'in Milli Yenilenmesinin (National Rejuvenation) ancak Çin'in uluslararası siyasette geçmişte sahip olduğu haklarını, gücünü ve konumunu tekrar elde ettiğinde gerçekleşebileceğinin altını çizmiş ve Çin'in bu hedeflere ulaşabilmek için başta egemenliği ve toprak bütünlüğü olmak üzere temel jeopolitik çıkarlarından

ödün vermemesi gerektiğini ifade etmiştir. Birçok Batılı akademisyene göre bu yönüyle Yeni Bir Dönem için Çine Özgü Sosyalizm Üzerine Xi Jinping Düşüncesi konsepti temelde milliyetçi bir öğretiler ve başta Asya-Pasifik bölgesindeki ülkeler olmak üzere dünya barış ve istikrarı için tehlikelidir (Foot ve King, 2021).

Bu bağlamda sonuç olarak söylenebilir ki; Xi Jinping liderliğinde Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki uygulamaları, Doğu Çin Denizi'ndeki Diaoyu/Senkaku adaları krizi ve Çin'in Tayvan(Çin Cumhuriyeti) üzerindeki egemenlik iddiaları ve küresel anlamda birçok konuda ABD ile giriştiği rekabeti dikkate alındığında her ne kadar başta Xi olmak üzere diğer Çinli yetkililer uluslararası sorunların barışçıl yollarla çözülmesi, Çin'in barışçıl yükselmesi gibi kavramlara vurgu yapsalar ve Xi Jinping Düşüncesinin bunu amaçladığını ifade etseler de yukarıda belirtilen sorunlar kapsamında Xi Jinping Düşüncesi Çin'in ileride bölgede veya küresel manada uygulayabileceği agresif politikalarını ideolojik olarak meşrulaştırma potansiyeli mevcuttur. Bu sebeple başta Xi olmak üzere Çinli yetkililerin Çin Rüyası veya daha geniş bir ifadeyle Yeni Bir Dönem için Çine Özgü Sosyalizm Üzerine Xi Jinping Düşüncesi veya en geniş ifadeyle Marksist-Leninist ideolojinin Çin dış politikasındaki rolü ile alakalı söylemleri Çin'in ileride küresel veya bölgesel sorunların çözümü için izleyeceği politikalara rehber olabilmesi ihtimaline karşın yakından takip edilmelidir.

4.Sonuç

Levin (1995), ideolojiyi bireylerin ve toplumların dünya görüşlerini, inançlarını, değerlerini ve sosyal, politik veya ekonomik düzenlemeleri yönlendiren temel fikirleri ifade eden bir düşünce sistemi olarak tanımlamaktadır. İdeolojiler bir düşünce sistemi olarak devlet yöneticilerinin dünya siyasetinde yaşanan olayları algılamasında ve böylece bu olaylara cevap niteliğinde dış politikalar yapmalarında etkili faktörlerdir. İdeoloji yönetim biçimi fark etmeksizin tüm toplumsal sistemlerde bir seviyede varlığını sürdürse de en çok sosyalist devletlerin dış politikalarında etkilidir. Bu bağlamda 1949 yılında iç savaşın kazanılmasıyla birlikte Mao önderliğinde kurulan Çin Halk Cumhuriyeti dış politikasında ülkenin resmi ideolojisi olan Marksist-Leninist ideolojinin etkisini görmek mümkündür. Zira bu durum Mao dönemi Çin dış politikasını açıklayan çalışmaların birçoğunun analizlerini ideoloji odaklı yapmalarında da açıkça anlaşılmaktadır. Fakat Mao'dan sonra göreve gelen Deng döneminde yapılan ekonomik reformlar, dışa açılım politikaları ve modernizasyon süreciyle birlikte Çin dış politikasında ideolojinin etkisini analiz eden çalışmalar azalmış ve dahası bu reform ve açılım politikalarından sonra Çin dış politikasında ideolojik değil faydacı bir yaklaşımın hakim olduğu görüşü birçok akademisyen tarafından kabul görmüştür.

Fakat bu çalışmada yazar, literatürde oluşan yaygın kanının aksine Çin dış politikasında Marksist-Leninist ideolojinin Mao'dan sonraki dönemde Deng döneminden başlayarak Jiang Zemin dönemine, Hu Jintao döneminde ve son olarak Çin'in mevcut devlet başkanı Xi Jinping döneminde de etkisini sürdürdüğünü savunmaktadır. Yazar bu iddiasını Guo'nun (2012), Marksist-Leninist teoriyi temel alan ve işlevsel alan olarak ikiye ayırdığı çalışmasına dayandırmaktadır. Guo'nun (2012), yapmış olduğu bu ayrıma göre ideolojinin temel alanında değiştirilmesi mümkün olmayan partinin kimliği, amacı gibi değerler yer alırken işlevsel alanı ise Çinli devlet başkanlarının kendi dönemlerinin değişen ihtiyaçlarına karşılık vermek için ideolojinin temel alanındaki değerlere bağlı kalarak yapmış oldukları politikaları içermektedir.

Bu bağlamda yazar bu çalışmada Deng döneminden günümüz Xi dönemine kadar ideolojinin işlevsel alanında yapılan değişiklikleri ve bu değişikliklerin Çin dış politika kararları üzerindeki rolünü analiz etmiştir. Yazarın bu analizi göstermiştir ki literatürde oluşan yaygın kanının aksine Çin dış politika kararlarının alınmasında, sürekliliğinde ve kararların Çin halkı nezdinde meşruiyet kazanmasında Marksist-Leninist ideolojinin rolü korunmaktadır. Bunun yanında yazar, Xi Jinping liderliğinde Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki uygulamaları, Doğu Çin Denizi'ndeki

Diaoyu/Senkaku adaları krizi, Çin'in Tayvan (Çin Cumhuriyeti) üzerindeki egemenlik iddiaları ve küresel anlamda birçok konuda ABD ile giriştiği rekabet gibi Çin'in bir sonraki hamlesinin ne olacağını tahmin etmenin zor olduğu konularda ideolojinin ve ideolojinin Çin dış politikasında oynamış olduğu etkin rolün önemli olabileceğini savunmaktadır.

Kaynakça:

- Bhattacharya, A. (2019). Chinese Nationalism under Xi Jinping revisited. *India Quarterly*, 75(2), 245–252. doi: 10.1177/0974928419841789
- Boer, R. (2017). Socialism with Chinese characteristics. In *Napredak* (Vol. 2, Issue 2). doi:10.5937/napredak2-32948
- Brown, K., ve Bērziņa-Čerenkova, U. A. (2018). Ideology in the Era of Xi Jinping. *Journal of Chinese Political Science*, 23(3), 323–339. doi:10.1007/s11366-018-9541-z
- Cheek, T., ve Ownby, D. (2018). Make China marxist again. *Dissent*, 65(4), 71–77. doi:10.1353/dss.2018.0076
- Chih-yu Shih. (1991). The spirit of Chinese foreign policy: a psychocultural view. In *Choice Reviews Online* (Vol. 28, Issue 05). doi: 10.5860/choice.28-2948
- Choi, Y. (2011). The Evolution of “Socialism with Chinese characteristics”: Its Elliptical structure of socialist principles and China’s realities. *Pacific Focus*, 26(3), 385–404. doi: 10.1111/j.1976-5118.2011.01070.x
- Feng, H. (2007). Taiwan and the Future of Sino-American Relations. In *Chinese Strategic Culture and Foreign Policy Decision-Making* (1st ed.). Routledge Taylor ve Francies Group. doi: 10.4324/9780203088906
- Feng, Y. (2006). Sources of political capacity: A case study of China. *International Studies Review*, 8(4), 597–606. doi: 10.1111/j.1468-2486.2006.00628.x
- Ferdinand, P. (2016). Westward ho—the China dream and ‘one belt, one road’: Chinese foreign policy under Xi Jinping. *International Affairs*, 92(4), 941–957. doi: 10.1111/1468-2346.12660
- Foot, R., ve King, A. (2021). China’s world view in the Xi Jinping Era: Where do Japan, Russia and the USA fit? *British Journal of Politics and International Relations*, 23(2), 210–227. doi: 10.1177/1369148120914467
- Garver, J. W. (1991). Chinese foreign policy. *Current History*, 90(557), 241–246. doi:10.1525/curh.1991.90.557.241
- Guo, S. (2012). *Chinese politics and government: Power, ideology, and organization* (1st ed.). Taylor ve Francis. doi: 10.4324/9780203106167
- J.D Armstrong. (1997). *Chinese Foreign Policy and the United Front Doctrine* (1st ed.). Univ of California Press.
- Jiang, M. (2010). Authoritarian informationalism: China’s approach to internet sovereignty. *SAIS Review of International Affairs*, 30(2), 71–89. doi:10.1353/sais.2010.0006
- Kallio, J. (2018). Xi Jinping thought and China’s future foreign policy: Multipolarity with Chinese Characteristics. *FIIA Briefing Paper*, 243, 1–7.
- Kane, T. (2004). China’s foundations: Guiding Principles of Chinese Foreign Policy Thomas. In Guoli Liu (Ed.), *Chinese Foreign Policy in Transition* (1st ed.). Taylor ve Francis.
- Kim, Y. M. (1981). The Role of ideology in Chinese foreign policy : The Theory and Practice of

the Three Worlds. *The Journal of East Asian Affairs*, 1(1), 178–210.

- Klimeš, O., ve Marinelli, M. (2018). Introduction: Ideology, propaganda, and political discourse in the Xi Jinping Era. *Journal of Chinese Political Science*, 23(3), 313–322. doi:10.1007/s11366-018-9566-3
- Kozłowski, K. (2018). BRI and its digital dimension : twists and turns. *Journal of Science and Technology Policy Management*, 11(3), 311-324. doi: 10.1108/JSTPM-06-2018-0062
- Levine, I. S. (1995). Perception and Ideology in Chinese Foreign Policy. In D. S. Thomas W. Robinson (Ed.), *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*. Oxford University Press London.
- Liu, A. P. L. (1972). Ideology and Information; Correspondents of the New China news agency and Chinese foreign policy making. *Journal of International Affairs*, 26(2), 131.
- Mohanty, M. (2003). Three Represents: Ideology of the fourth generation. *China Report*, 39(2), 237–245. doi: 10.1177/000944550303900205
- Nathan, A. J., ve Zhang, B. (2022). ‘A Shared Future for Mankind’: Rhetoric and reality in Chinese Foreign Policy under Xi Jinping. *Journal of Contemporary China*, 31(133), 57–71. doi: 10.1080/10670564.2021.1926091
- Peters, M. A. (2017). The Chinese Dream: Xi Jinping thought on Socialism with Chinese characteristics for a new era. *Educational Philosophy and Theory*, 49(14), 1299–1304. doi: 10.1080/00131857.2017.1407578
- Sørensen, C. T. N. (2015). The Significance of Xi Jinping’s ‘Chinese Dream’ for Chinese Foreign Policy. *Journals.Aau.Dk*, 3(1), 53–73.
- Suresh, P. (2022). Foreign policy of China under Deng Xiaoping: Economic Dimension. In *Foreign Policy of China Under Deng Xiaoping*. doi:10.1007/978-981-19-4764-3_5
- Tsang, S., ve Cheung, O. (2022). Has Xi Jinping made China’s political system more resilient and enduring? *Third World Quarterly*, 43(1), 225–243. doi:10.1080/01436597.2021.2000857
- Wang, J. (2017). Representations of the Chinese Communist Party’s political ideologies in President Xi Jinping’s discourse. *Discourse and Society*, 28(4), 413–435. doi: 10.1177/0957926516687418
- Xinning, S. (2001). Building international relations theory with Chinese characteristics. *Journal of Contemporary China*, 10(26), 61–74. doi: 10.1080/10670560125339
- Yang, G. (2014). The Return of ideology and the Future of Chinese Internet Policy. *Critical Studies in Media Communication*, 31(2), 109–113. doi: 10.1080/15295036.2014.913803
- Yüce, M. (2024). Xi Jinping dönemi çin dış politikasının. *TESAM Akademi Dergisi*, 11(2), 655–684. doi: 10.30626/tesamakademi.1372441.
- Zhang, F. (2019). The Xi Jinping doctrine of China’s international relations. *Asia Policy*, 14(3), 7–73. doi: 10.1353/asp.2019.0029